

Sociální systém VHHT: Rafinovaný způsob vykořisťování zaměstnanců anebo ukázka sociálního kapitalismu? Pohledem historiků v posledních 100 letech.

Hana Šústková

Když byly dnes již před více než 180 lety položeny základy tzv. Rudolfovy huti ve Vítkovicích, patrně si ani zakladatel a jeho poradci neuvědomovali, že právě stvořili něco, co o více jak 100 let později vstoupí do povědomí jako fenomén Vítkovice a že existence a činnost podniku bude námětem historických prací několika generací historiků. Poměrně záhy po vzniku závodu bylo ale jasné, že výrazně změní způsob života obyvatel nejen Vítkovic a jejich bezprostředního okolí.

Období, kdy se Vítkovické železářny vlastnický transformovaly do Vítkovického horního a hutního těžářství (VHHT) přineslo rozvoj závodního sociálního systému – výstavbu bytů pro zaměstnance, zlepšení nemocniční péče, systém odměňování, zdravotní a penzijní pojištění, rozvoj školství základního i odborného. Samozřejmě, že tyto prvky byly obsaženy i v dřívější zaměstnanecké politice vlastníků (od roku 1843 v majetku vídeňských Rothschildů) a generálních ředitelů, avšak jejich prosazování bylo nejednotné, různě intenzivní. Jednotný koncept a systémové uspořádání, ujasnění si priorit, aplikace různých strategií zaměstnaneckých benefitů je ve VHHT spojeno neodmyslitelně s postavou generálního ředitele Paula Kupelwiesera. Éra jeho manažerského působení v čele VHHT je počátkem toho, co se ještě dnes nebo právě dnes rozumí pod pojmem fenomén Vítkovic. Generální ředitelé následující po Kupelwieserovi již jen dále rozvíjeli jím utvořenou koncepci tak, aby ve Vítkovicích udrželi, respektive do nich přitáhly kádry vysoce specializovaných odborníků z řad inženýrů, techniků, mistrů a specializovaných dělníků. Byl to jednak systém mezd a platů, rozvoj koncepce závodního bydlení (kolonie, činžovní domy), zdravotního zabezpečení (rozvoj závodní nemocnice), závodních sociálních ústavů (školky, sirotčinec, starobinec, penzistické kolonie v Rožnově), školství, různá stipendia. Tyto vymoženosti vytvářely mezi zaměstnanci VŽ pocit jisté výjimečnosti a zvláštní sounáležitosti, které např. v této společnosti velice komplikovaly rozvoj dělnického a odborového hnutí vůbec.

Co však stálo v pozadí velkolepě pojatého systému zaměstnaneckých výhod? Samozřejmě, že se nejednalo o pouhou projekci altruismu vlastníků (Rothschildů a od 1873 i Gutmannů) či jejich manažerů do závodní skutečnosti, i když by bylo chybou zcela opominout touhu být společensky prospěšný či touhu po budování vlastních „živých pomníků“-což bohatě dokládá dochovaný fotografický i propagační materiál VHHT. V popředí všeho tohoto snažení byla především racionální podnikatelská úvaha a snaha po sociálním smíru, jejíž projevy a limity jsou vždy ovlivněny dobou své existence. Tak, jak se

v čele rodin majitelů i v čele podniku střídaly jednotlivé osobnosti, tak se tato politika ekonomického rozvoje a udržení sociální stability proměňovala v závislosti na charakterech svých původců. Opominout nelze ani úlohu státu-sociální zákonodárství a v pozdějším období (1. republiky) roli odborů.

A jak se s tím vším vyrovnali historikové během uplynulých 100 let? Ve způsobu nazírání problematiky majitel či vedení závodu versus zaměstnanec VHHT ve 20. a na počátku 21. století historiky se odráží vývoj, kterým prošla česká, ale i českoněmecká historiografie v tomto období. A to nejenom v úrovni vývoje historické metodologie sociálních a hospodářských dějin, ale i na úrovni politických změn, které ve 20. století na tomto území proběhly. Obdivná hodnocení „firemních“ historiků 19. a počátku 20. století Wattolika a Drapaly, kteří vystavovali na odiv sociální cítění majitelů a vedení podniku, přerod německého historiografa Drapaly z obdivovatele ušlechtilých Rothschildů a Gutmannů v nacistického židobijce pak vystřídali čeští marxisté, kteří pro změnu ve všem viděli chladný kalkul kapitalistického vydřiducha a prakticky veškeré snažení o sociální smír reprodukovali jako jeho výraz. Po jistém úpadku zájmu o dějiny závodů se dnes setkáváme s jeho oživením. Tato subdisciplína je však nyní nazírána jinou optikou než bylo v minulosti zvykem, jednak vychází z nových metodologických i historicko-filozofických podnětů a jednak politické klima umožňuje svobodné vyjádření historikovo oproštěno od rigidně marxistického schematismu.